

ИЗВОД ИЗ СТУДИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРЕДЕО ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА „ПОВЛЕН И КАЊОН СУШИЦЕ”

У складу са чл. 42 став 9. Закона о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16, 95/18-др. закон и 71/21), Министарство заштите животне средине објављује извод из студије заштите на основу којег ће заинтересована јавност моћи да идентификује у простору дефинисане границе и режиме заштите подручја II (друге) категорије, Предео изузетних одлика „Повлен и кањон Сушице”.

У оквиру Подрињско-ваљевских планина Повлен је највиша планина острвског типа која се издиже са простране субпланинске површи његове подгорине. У ужем смислу Повлен обухвата целину три његова највиша врха (Мали Повлен –1.347 m, Средњи Повлен – 1.301 m и Мали Повлен – 1.271 m), а шире обухвата и подгорину, најдаље на југоистоку до превоја Букови. Планина је настала дуготрајним процесом ерозије на сложеној геолошкој грађи стенске основе продуката субукционих процеса океанске коре и омотача земљиног језгра и задњих већих тектогених процеса на ободу Панонске потолоне.

У овим релацијама морфолошка основа планине је примарно ерозивног порекла док су структурни елементи рељефа секундарног карактера. Осим општег ерозивног рељефа планине посебно су вредне појаве/облици отворених вртача на његовим највишим врховима, као и једна појава делимично ексхумираног субкутаног котластог краса на Злостуфу.

Кањон Сушице који је у обухвату северног дела планине и на западном делу скаршћене површи Бачевци-Лелић, има значај као инпресивни облик речне/флувијалне ерозије који се развија са секунарним скаршћавањем. На кречњачком платоу усечен је сложени полифазни кањон дужине 6,75 km, просечне дубине 200-300 m, са местимичном ширином у нивоу корита од 1,5-3 m. У оквиру кањона забележена је и једна мања прераст.

Подручје планине Повлен изграђено је претежно од мезозојских седимената међу којима су најзаступљеније кречњачке серије средњег тријаса, затим спрудни масивни и банковити кречњаци горње креде као и дијабаз-рожначке творевине, које захватају највећи део терена и чија је стратиграфска припадност утврђена налазима лијаских кречњака у подини и спрудних елипсактинских кречњака у повлати. На овом подручју констатована је и вулканска активност која се манифестује избијањем андезита (порфирита) и њихових пирокластита као и субмарински изливи – дијабази и спилити.

Са Повлена, као планини острвског типа, одводњавају на северу Повленска и Поличка река, саставнице Сушице у сливу Јабланице, односно сливу Колубаре, на југу-југоистоку је Скрапеж у сливу Западне Мораве и Велика Забава у сливу Граца и Колубаре. На западу ивично је изворишни део Трешњице у сливу Дрине.

Географски положај, разноврсност рељефа, надморска висина, вегетација и други фактори битно утичу на разноликост и одлике климе Предела изузетних одлика „Повлен и кањон Сушице”, а по појединим елементима одликује се умерено-континенталном климом са специфичностима субхумидне и микротермалне климе. С обзиром на рељефске, климатске, хидрографске и вегетацијске услове, различитост геолошког супстрата и утицај човека, на Повлену су образована шумска земљишта и то еутрично смеђе земљиште или гајњача и дистрично смеђе или кисело смеђе земљиште.

Захваљујући специфичној геолошкој грађи, педолошком покривачу, богатству воде, карактеристикама климе омогућен је опстанак разноврсног живог света. У флористичком саставу на Повлену и кањону Сушице утврђено присуство 533 биљне

врсте. Национални и међународни значај има 112 врста. Од 76 заштићених биљних врста строго заштићених је 13, а заштићених 63 биљне врсте. Утврђено је присуство 19 врста из фамилије орхидеја од укупно 72 колико их се наводи за Србију. Од свих врста, на овом простору забележено је 20 ендемичних, 32 реликтне врсте биљака.

Повољни едафски, хидролошки и климатски услови и издиференциран рељеф са рашчлањеним многобројним речицама и поточићима, сплетом долинаца, у појединим деловима клисурастог карактера, условили су богатство шумске вегетације овог подручја. С обзиром да је реч о брдско-планинском региону Балканског полуострва значајан део подручја Повлена и кањона Сушице прекривен је шумском вегетацијом. Најнижи појас шума на планини Повлен је храстов појас, унутар ког су шумске заједнице ксеромезофилних китњакових и грабових шума, потом се надовезује појас мезофилних букових и буково-четинарских шума. На развитаку вегетације утицали су многи фактори, а посебно разноврсни облици рељефа и клима, тако да се на овом простору јављају шуме китњака (*Quercetum montanum*), брдска шума букве (*Fagetum moesiacaе submontanum*), планинска шума букве (*Fagetum moesiacaе montanum*), шума букве, црног граба и јавора (*Aceri-Ostryo-Fagetum*), потом крајречна вегетација-врбаци *Salicetum albae* и шикаре и шибљаци са буквом (*Fagus moesiaca*), црним грабом (*Ostrya carpinifolia*) и црним јасеном (*Fraxinus ornus*). Планинска шума букве (*Fagetum moesiacaе montanum*) је најзаступљенији тип шуме на простору предвиђеном за заштиту. Брдске и планинске шуме букве спадају у фрагилна станишта услед слабе и споре обновљивости. У шумском комплексу Повлена забележено је преко 50 дрвенастих и жбунастих врста, што представља више од 65% од укупног броја аутохтоних дрвенастих врста. Од укупно 38 које су наведене у списку TBFR, 14 врста је заступљено као реликтне, ретке и ендемичне.

Због очуваних травнатих и шумских заједница са мозајичним распоредом камењара на планини Повлен је забележен значајан биодиверзитет бескичмењака. Као највеће вредности истиче се присуство лептира аполона (*Parnassius apollo*), руменог жућања (*Colias myrmidone*), мочварног шаренца (*Euphydryas aurinia*), шумског шаренца (*Euphydryas maturna*) и мнемнозине (*Parnassius mnemosyne*). У фауни вилинских коњица најзначајније је присуство великог коњица даждевњака (*Cordulegaster heros*) на малим водотоцима на падинама планине. Осим наведених врста на простору је присутан и велики број врста бескичмењака од међународног и националног значаја за заштиту.

У брдско-планинским водотоцима Повлена унутар граница подручја предвиђеног за заштиту евидентирано је присуство само једне дивље врсте риба и то поточне пастрмке *Salmo trutta* из фамилије Salmonidae, карактеристичне за чисте и кисеоником богате воде. Осим фауне риба, од значаја је и присуство акватичних бескичмењака, а нарочито поточног рака *Austropotamobius torrentium* из фамилије Ascaidae, врсте од националног значаја, која има статус строго заштићене дивље врсте, а ужива заштиту и на међународном нивоу.

Због израженог екосистемског диверзитета подручје Повлена има богату фауну водоземаца и гмизаваца у односу на релативно малу површину. Забележено је 10 врста водоземаца од укупно 22 врсте које живе у Србији, што чини 45,45% њиховог диверзитета. Од гмизаваца је нађено 9 врста од 26 врста које живе у Србији, што чини 34,61% њиховог укупног диверзитета. Све врсте водоземаца и гмизаваца (13 врста) су строго заштићене, осим две врсте које су заштићене дивље врсте и четири врсте без статуса заштите.

На подручју планине Повлен са кањоном Сушице је забележено укупно 123 врсте птица, што представља око 33% од укупног броја врста птица (више од 370) регистрованих у Србији. Од 123 врсте, 96 има статус гнездачице, док је 27 врста редовно присутно током целе године, али се не гнезде, или су присутне само током сеобе,

зимовања и/или лутања. Укупно 28 врста евидентираних на подручју Повлена се налази на додатку I Директиве о птицама (Директива о очувању дивљих птица/ Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council on the conservation of wild birds), што је шире подручје Повлена сврстало у обухват потенцијалног Подручја посебе заштите (proposed Special Protection Area, pSPA) под називом „Ваљевске планине”, у оквиру еколошке мреже Натура 2000. Најзначајнија гнездарница је сури орао *Aquila chrysaetos* и један пар се гнезди у западном делу заштићеног подручја.

Повлен и кањон Сушице стално или повремено настањују барем 53 врсте сисара, што је значајан број и чини нешто преко половине врста до сада регистрованих на тлу Србије. Присуство врста сисара чији значај заштите и очувања превазилази националне оквири и представља предмет бриге на међународном нивоу, што је потврђено бројним међународним уговорима и конвенцијама, као што су вук (*Canis lupus*), мрки медвед (*Ursus arctos*) и видра (*Lutra lutra*). Посебну вредност представља, за просторе Србије релативно бројна фауна слепих мишева (*Chiroptera*).

Предеоно подручје се састоји од планинског дела Повлена и кањонског дела Сушице. Повлен, трогрбо морфолошки индивидуалисано и висински доминирајуће теме (Велики, Средњи и Мали Повлен) ове планине, атрактивног предеоног лика, састављеног од комбинације кршевитих кречњачких литица Великог Повлена, заобљених контура Средњег и Малог Повлена и мозаика питомих и бујних ливада, планинских пашњака и листопадних, сезонски изузетно колорисаних шума. Кањонска долина Сушица са Повленском и Поличком раком је репрезент морфолошких и хидролошких појава и процеса у кречњачким теренима са два кречњачке платоа Равна гора и делом крашке површи с десне стране Сушице избушен и изобразан вртачама и суводолинама, с појединачним или групама сеоских домаћинстава.

Посебан значај заштићеном подручју дају бројна археолошка налазишта од праисторијског до периода касног средњег века (Савинац 1, Злостуф), као и очувани објекти народног градитељства (окућница Митровића, друмска механа породице Граовић).

Имајући у виду овако дефинисан простор, постојеће стање на терену, циљеве заштите и постојећу законску регулативу, оцењено је да подручје планине Повлена и коањона Сушице испуњава све неопходне услове за заштиту као Предео изузетних одлика „Повлен и кањон Сушице”. Укупна површина заштићеног подручја износи 4.117,29 ha.

Према подацима Републичког геодетског завода 1.679,27 ha (40,79%) површине заштићеног подручја налази се у јавној својини (од чега у државној 270,08 ha или 6,65%), у друштвеној је 2,36 ha (0,06%), док је у приватној својини 2.438,01 ha (59,21%).

Према Правилнику о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја („Службени гласник РС”, број 97/15), Предео изузетних одлика „Повлен и кањон Сушице”, за који је утврђена II (друга) категорија-заштићено подручје регионалног, односно великог значаја.

На подручју Предела изузетних одлика „Повлен и кањон Сушице” издвојене су посебне просторне целине са режимима заштите I, II и III степена, у складу са природним и створеним вредностима, антропогеним утицајима, потребним мерама за спровођење заштите и очувања, као и могућностима коришћења и развоја.

Подручја под режимом заштите I степена заузимају укупну површину од 296,82 ha (6,72% укупно заштићене површине) и налазе се на три изоловане локације унутар Природног добра. Локалитети који се налазе у овом режиму заштите означени су као: „Повленска и Поличка река”, „Кањон Сушице”, „Велики Повлен” и „Плоча и Маркова стена”.

Подручја под режимом заштите II степена заузимају укупну површину од 491,46 ha (11,12% укупно заштићене површине) и налазе се као једна локација унутар природног добра. Локалитети који се налазе у овом режиму заштите су: „Сушица”, „Повлен”, „Мали Повлен”, „Скрашеж”, „Бурма брдо”, „Злостуф” и „Извор Граца”.

Подручје под режимом заштите III степена заузима укупну површину од 3.329,01 ha (76,36% укупно заштићене површине) и обухвата територију Природног добра која није под режимима заштите I и II степена.

Режим заштите I (првог) степена – строга заштита, „спроводи се на заштићеном подручју или његовом делу са изворним или мало измењеним екосистемима изузетног научног и практичног значаја, којом се омогућавају процеси природне сукцесије и очување станишта и животних заједница у условима дивљине” (члан 35. став 2. Закон о заштити природе).

Укупна површина свих локалитета у режиму заштите I степена износи 296,82 ha. У режиму заштите I степена налазе се следећи локалитети:

1. „Повленска и Поличка река”
2. „Кањон Сушице”
3. „Велики Повлен”
4. „Плоча и Маркова стена”

На површинама на којима је утврђен режим заштите I степена на основу Закона о заштити природе, **забрањује се**:

- коришћење природних ресурса;
- изградња објеката;
- слободна, неконтролисана посета и обилазак, као и кретање ван постојећих путева и специјално утврђених стаза;
- обављање/сповођење/извођење/вршење свих радова на удаљености мањој од 300 m од гнезда сурог орла (*Aquila chrysaetos*) у периоду гнежђења врсте од 15. јануара до 10. августа.

Радови и активности **ограничавају се** на:

- научна истраживања и праћење природних процеса;
- контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе;
- обележавање границе;
- спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, природних непогода, удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност министарства;
- одржавање постојећих објеката од посебног значаја за заједницу, као што су високонапонски далеководи, постојећих (шумских) путева и других инфраструктурних објеката;
- одржавање постојећих планинарских и пешачких стаза, односно извођење радова у оквиру постојећих габарита стаза без утицаја на околни простор, уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Режим заштите II степена – „активна заштита, спроводи се на заштићеном подручју или његовом делу са делимично измењеним екосистемима великог научног и практичног значаја и посебно вредним пределима и објектима геонаслеђа”, у складу са чланом 35. став 4. Закон о заштити природе и Уредбом о режимима заштите.

Укупна површина свих локалитета у режиму заштите II степена износи 491,46 ha. У режиму заштите II степена налазе се следећи локалитети:

1. „Сушица”
2. „Повлен”
3. „Мали Повлен”
4. „Скрапеж”
5. „Бурма брдо”
6. „Злостуф”
7. „Извор Граца”

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима заштите II степена, поред забрана и ограничења прописане одредбама Закона о заштити природе и Уредбе о режимима заштите, **забрањује се:**

- пренамена површина на којима се налазе шумска и ливадска станишта;
- пренамена површина на којима се налазе влажна станишта или извођење активности којима се оне исушују;
- градња стамбених, туристичких, угоститељских, викенд, привремених, монтажних и других објеката, осим стамбених, помоћних и економских објеката у оквиру постојећих пољопривредних домаћинстава;
- измена морфологије терена, односно извођење радова који би могли да униште или наруше геоморфолошке и хидролошке карактеристике подручја, као и станишта строго заштићених, ретких и угрожених биљних и животињских врста;
- изградња јавних скијалишта и скијашке инфраструктуре (ски-стазе, жичаре, гондоле, инсталације за осветљење или оснежавање и др.);
- изградња ветрогенератора, хидроелектрана и акумулација (хидротехничких објеката);
- превођење вода и измену хидродинамичких карактеристика и режима потока и река, као и све друге радове и интервенције које могу негативно утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода;
- каптирање извора;
- образовање депонија и изградња спалионице отпада;
- експлоатација и истраживања минералних сировина;
- формирање позајмишта и/или отварање каменолома;
- изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних, загађујућих и осочних вода у водотокове и земљиште;
- уништавање и сакупљање биљних и животињских врста које су обухваћене правилником којим је проглашена заштита строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, односно врста које се наводе у „црвеним књигама” и „црвеним листама” флоре и фауне;
- чиста сеча шума која није планирана као редован вид обнављања шума, осим у случајевима прописаним законом;
- уклањање крајречне вегетације;
- постављање, односно укуцавање табли и других обавештења на стаблима;
- уношење алохтоних и инвазивних врста биљака;

- садња дрвенастих и жбунастих врста на подручјима са утврђеним вредностима геодиверзитета;
- паљење ватре;
- извођење свих летова хеликоптером, изузев летова за потребе војске и полиције републике србије;
- коришћење беспилотних летелица супротно законом и другим прописима предвиђених забрана и ограничења;
- уништавање или оштећење гнезда птица;
- приступ, кретање, задржавање и снимање птица (младунаца и одраслих јединки ретких и угрожених врста) на удаљености мањој од 250 m од хранилишти и гнезда, осим у научноистраживачке сврхе и за потребе чувања заштићеног подручја од стране чуварске службе;
- постављање осматрачница и видиковаца за посетиоце у непосредној близини гнезда ретких и угрожених строго заштићених врста птица и места размножавања других ретких и угрожених дивљих врста животиња;
- узнемиравање птица и других животиња у репродуктивном периоду;
- формирање илегалних и нерегистрованих хранилишта за некрофагне врсте дивљих животиња;
- све радње и активности којима се угрожава фауна риба и ремети њихов мрест, раст, исхрана и кретање.
- преоравање природних ливада и пашњака;
- уништавање и оштећење сувих каменитих ливада са присутним белим жедњаком (*Sedum album*);
- коришћење пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе;
- возња квадовима;
- постављање ферате;
- обављање било каквих радова на непокретном културном добру и у његовој непосредној околини без претходно прибављених услова и сагласности надлежне организације за заштиту споменика културе.

Радови и активности ограничавају се на:

- активности на извођењу хитних и неопходних санационих шумских радова након акцидентних ситуација приликом ветролома, ветроизвала, пожара, каламитета инсеката и слично;
- спровођење одговарајућих мера противпожарне и против ерозионе заштите;
- газдовање шумама и шумским земљиштима у складу са плановима и основама газдовања шумама, а којима се обезбеђује одржавање постојећих шумских екосистема, умерено повећање површина под шумским екосистемима и побољшање њиховог састава, структуре и здравственог стања, очување разноврсности и изворности дрвећа, жбуња и осталих биљних и животињских врста у шумским састојинама;
- реконструкција, ревитализација и одржавање јавних путева;

- реконструкција и одржавање/санација шумских путева предвиђених плановима и основама газдовања шумама;
- активности везане за унапређење популација ретких и угрожених биљних и животињских врста;
- контролисано сакупљање лековитог биља;
- сакупљање гљива, дивље флоре и фауне;
- праћење стања флоре и фауне;
- спровођење активности у оквиру научноистраживачких радова и праћење природних процеса;
- ловство на санитарни лов дивљачи, заштиту и унапређивање популација дивљачи у ловишту и мере на унапређивању станишта дивљачи, у складу са планским актима из области ловства;
- испашу стоке, у циљу одржавања ливадских и полуливадских станишта;
- кошење ливада и коришћење траве;
- постављање наменских кућица за гнежђење птица на одређеним локацијама, уз редовно одржавање и мониторинг;
- сакупљање и транспорт неопасног отпада;
- предузимање мера и активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта;
- санацију и реконструкцију на постојећим објектима у габариту и волумену;
- уређење пешачких, планинарских и бициклистичких стаза;
- уклањање вегетације на видиковцима искључиво уз услове заштите природе;
- постављање примереног мобилијара на видиковцима;
- одржавање манифестација.

Режим заштите III степена – проактивна заштита, спроводи се на заштићеном подручју или његовом делу са делимично измењеним и/или измењеним екосистемима, пределима и објектима геонаслеђа од научног и практичног значаја.

Према Закону о заштити природе, у режиму заштите III степена могу се вршити управљачке интервенције у циљу рестаурације, ревитализације и укупног унапређења заштићеног подручја, развој села и унапређење сеоских домаћинстава, уређење објеката културно-историјског наслеђа и традиционалног градитељства, очување традиционалних делатности локалног становништва, селективно и ограничено коришћење природних ресурса и простора уз потребну инфраструктурну и другу изградњу.

Овим режимом заштите обухваћене су све површине које нису у режиму заштите I и II степена. Од укупне површине заштићеног подручја – Предела изузетних одлика „Повлен и кањон Сушице” која износи 4.117,29 ha, режимом заштите III степена обухваћена је површина од 3.329,01 ha.

Поред мера забране и ограничења прописаних Законом о заштити природе и Уредбе о режимима заштите на простору режима заштите III степена, **забрањује се** и:

- експлоатација и истраживање минералних сировина, земље и речних наноса, осим оних који су на основу прописане процедуре већ стекли право до стављања под

заштиту овог природног добра, као и контролисаног коришћења камена, глине и другог материјала, на традиционалан начин за потребе постојећих сеоских домаћинстава;

- отварање привремених површинских копова, осим за потребе изградње, реконструкције, ревитализације и одржавања противпожарних, шумских и јавних путева;
- изградња викенд и туристичких објеката изван грађевинских подручја утврђених посебним планским и урбанистичким документима;
- изградња већих смештајних капацитета (хотела и сл.);
- све активности које могу довести до оштећења или деградације објеката геонаслеђа;
- изградња хидроелектрана;
- све радње и активности којима се мења квалитет и квантитет воде у водотоцима;
- регулација водотока-каптажних или регулационих радова у долини потока који могу негативно утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода;
- изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних и осочних вода у водоток и земљиште;
- примарна прерада минералних сировина;
- преоравање планинских пашњака и ливада;
- чиста сеча шума и крчење земљишта и обављање других радњи на местима и на начин који могу изазвати процесе јаке и експесивне водне ерозије;
- образовање депонија, складиштење, одлагање и бацање смећа и отпадних материјала ван места одређених за ту намену, као и нерегулисано одлагање стајског ђубрета;
- руковање отровним хемијским материјама и нафтним дериватима на начин који може проузроковати загађивање земљишта и вода;
- све радње и активности којима се угрожава фауна риба и ремети њихов мрест, раст, исхрана и кретање.

Ограничава се:

- изградња објеката у складу са актом о заштити, важећим прописима и планским документима;
- каптирање извора, изградња водозахвата, дубоких бушотина или издвојених објеката за потребе водоснабдевања појединачних домаћинстава;
- риболов у научноистраживачке сврхе;
- формирање пољопривредних монокултура;
- контролисана примена хемијских препарата у конвенционалној пољопривредној производњи;
- паљење и ложење ватре, на местима одређеним за ту намену.